

смислу; то су једино аутентични и за све обавезни извори. Овде спадају: обичај, закони и судски прецедент кога он сматра као судски обичај.

Полазећи од Дигијевог схватања о улози воље у праву Реглад долази до појма способности и овлашћења. Прво постоји онда када субјект права ради у свом а друго када ради у туђем интересу.

Правне акте Реглад посматра са материјалног и формалног гледишта. Са материјалног гледишта их дели на акте правила, акте услове и субјективне. Са формалног гледишта их дели на једностране, вишестране и уговорне.

Остварена санкција је за писца ствар ван правне норме. Усваја сагласно Дигију, тенденцију ка санкцији као практичан критеријум за разликовање правног од моралног наређивања. Ову тенденцију сматра као последицу двоструког карактера правне норме: моралног и чињеничког. Морална дужност изражава друштвену нужност. Ако ова нужност због слободе човека у избору мотива није задовољена спонтано, прибегава се остваривању деликтним актом.

Санкција за Реглада има двострук карактер: превентиван — да уклони неподударност између акције и дужности, тј. да појача афективно стање субјекта у смислу остварења норме и апостериоран — у правцу нанете штете.

У закључку писац даје дефиницију филозофије и теорије права као и њихов однос према правној науци. Филозофија права, по њему, као грана филозофије вредности, дефинише нормативне појмове (норма, субјект права, субјективно право) и налази се ван правне науке, односно претходи јој. Теорија права пак даје појмове правне технике и јесте у правом смислу речи дело правне науке. Оне се међусобно допуњују и за пуно сазнавање права нужно је познавање и једне и друге.

У овом кратком делу које има више карактер нацрта једне обимније студије, писац се углавном креће у оквиру метода идеалистичке филозофије, тзв. филозофије вредности, покушавајући да преко идеје о друштвеној вредности повеже социолошки позитивизам са нормативизмом. Остајући ученик Дигија и Бонара, он даје и неколико оригиналних дефиниција као напр. дуплицитет тумачења дожаве, дефиницију субјекта права, субјективног права филозофије права, опште теорије права и њихов узајамни однос. Не улазећи у то колико је у свему овоме успео, може се рећи да дело свакако представља један интересантан детаљ о стању савремене буржоаске филозофске правне мисли.

Димитрије Продановић

W. Arthur Levis: *THE PRINCIPLES OF ECONOMIC PLANNING*, London 1951. Dennis Dobson, 128 p.

Луисова књига спада по низу особина у модерну серију стандардне западне литературе о државној интервенцији, засноване на популаризацији кејнзијанских концепција и на извлачењу поука из британског искуства са лабуристичком економском политиком после, овог рата. Сам аутор наглашава скромне амбиције књиге: она пре има за сврху да размотри већ познате аргументе за и против и да пружи једно „разумно“ решење, него да представља дубље самостално истраживање у иначе тако спорној и компликованој материји.

Полазна тачка књиге састоји се из тврђења да је систем неограниченог либералистичког капитализма сишао са историске позорнице: „Централно питање књиге у томе да ли ће бити планирања или не, већ у томе какав ће облик оно имати, а нарочито у томе да ли ће се држава у планирању служити механизмом цена или ће га гушити” (стр. 14). Против тоталног административног планирања говоре и нама познати аргументи: немогућност тачног предвиђања тражње за појединачним производима и стога економска нерационалност рационарања; неефикасност и политичка неприхватљивост детаљног дириговања радном снагом по појединим индустријама; „људска” неспособност да изведе потпуно хармонично планирање свих детаља; нееластичност у односу на структурне промене; склоност ка сивој“ стандардизацији и униформности потрошње; биократизација привреде и друштва; концентрација моћи у рукама никоме одговорних планера са тенденцијом гушења демократије и стварања тоталитарног политичког система. С обзиром на ове моменте, остаје као решење „планирање кроз тржиште”; оно треба да претставља компромис између нужности планирања у модерној привреди, с једне, и опасности и неефикасности потпуног дириговања с друге стране. Економски закони не могу се гушити све док су економска добра ретка и док мора да постоји новац као ипак најефикаснији и најобјективнији технички инструмент расподеле тих добара; деловање економских закона треба једино каналисати да би се избегли најкрупнији недостаци својствени *laisser-faire* привреди.

Држава је она снага која треба да контролише деловање тржишних закона кроз монетарну и нарочито фискалну политику. Главна сврха треба да буде одржање запослености фактора производње на максимуму, а методи су манипулисање каматном стопом, дефицитно буџетирање и прогресивни порески систем. Поред тога, социјалној и тарифној политици припада задатак редистрибуције националног дохотка, и то кроз режим ниских субвенционираних цена услуга, јавних служби и, евентуално, неких најважнијих производа личне потрошње. Варијабилни обим државних инвестиција, финансираних из државног буџета, претставља главни механизам за обезбеђење репродукције целокупног друштвеног капитала: онда када приватне инвестиције из циклличних или структурних разлога опадају, држава треба да попуни разлику и обрнуто, када приватне инвестиције расту преко волумена текуће новчане акумулације, држава мора смањити своју потрошњу. Држава такође треба да оствари већи мобилитет фактора производње, — мобилитет који је недовољан у либералистичкој привреди услед чега се успостављање равнотеже плаћа банкротствима и утрупашењем једног дела друштвеног капитала. Притом код Луиса није јасно како се ово има учинити: један од метода је борба против монопола, али то је само негативан фактор, док позитивни нису ни поменути.

Државно планирање мора бити нарочито опсежно у области спољних финансија, — на пољу омиљеном за интервенцију почев од меркантилизма па све до Кејнза. У принципу спољна трговина и по Луису треба да почива на међународној подели рада и поштовању компаративних трошкова; али се разуме само по себи да су допуштени значајни изузеци у сфери одбранбене индустрије (кад би се она само могла дефинисати) и у целом периоду васпитне заштите. С друге стране, принцип фиксних девизних курсева непомирљив је са одржањем стабилности домаћег дохотка и цена: инфлациони и дефлациони поремећаји не смеју ући из иностранства у домаћу привреду, а основни метод одбране треба да буде режим

еластичних (али не и стално флукутирајућих) курсева. Исто важи и за проблем одбране од цикличних колебања на светском тржишту.

Један од највећих недостатака либералистичке капиталистичке привреде јесте стигхиска локација производње, изазвана врло несавршеним функционисањем како тржишта радне снаге тако и тржишта капитала. Резултат је претерана и скупа урбанизација, сувише велики издаци на саобраћај, станбени проблем, лоше стање здравља. По Луису, државно планирање треба да обезбеди рационалнију локацију; али у књизи остаје нејасно који се објективни методи имају користити код размештаја државних инвестиција, а поготову није могуће видети на који ће начин држава утицати на одлуке приватних инвеститора, у чијим је рукама и даље далеко највећи део инвестиционе делатности.

Основна мана Луисове књиге је изједначење тржишне привреде, тј. сваке привреде која функционише на бази робне производње и новца, са капиталистичком привредом, која је уствари само један али не и искључиви тип тржишне привреде. Зла својствена капиталистичкој тржишној привреди никако не морају да буду типична и за сваку другу тржишну привреду (ма да нека јесу); та зла су пре свега еманација капитала као друштвеног односа. а тек су у другом реду последица тржишта као облика организације производње и размене. Пошто су код Луиса ова два елемента изједначена, лек се има тражити не у сузбијању капиталистичких односа производње, већ у сузбијању најнегативнијих последица тржишта; и стога је Луис спреман да као логично решење сматра систем у ком ће средства за производњу бити и даље у приватним рукама, али где ће држава покушавати да спречи или поправља крајње несреће капиталистичког друштва. Свемоћ државе, против које се Луис иначе залаже, неизбежно избија на свакој страници; притом остаје неизвесно која ће друштвена снага управљати оваквом државом. Радничка класа то није јер систем неће пружити никакво радикално решење ни за њене ни за општедруштвене проблеме; ортодоксни капитализам такође неће бити та снага, јер систем управо има за сврху да ограничи његово деловање. Уствари, све се своди на палијатив, уосталом типичан за савремени капитализам: опсежна државна интервенција, предузимана несистематски и спорадично, са истовременом сврхом одржања капиталистичких односа производње и сузбијања цикличних потреса који би те однесе могли да сруше.

Луис није против национализације средстава за производњу. Али у складу са својом општом концепцијом, он није ни за њу: за његов систем планирања друштвено власништво над средствима за производњу није неопходан услов. У овом погледу Луис очевидно има пред собом Лернеров систем контролисане привреде. — до сада у економској теорији најуспешније и најдеталијне разрађен систем државног капитализма са поштовањем приватног власништва над средствима за производњу. Али примајући национализацију као свршену чињеницу, Луис наглашава недостатке државног власништва; он се залаже за децентрализацију тог власништва, сматрајући да се централни проблем састоји у проналажењу погодних метода помоћу којих ће радничка класа управљати средствима за производњу. Он, међутим, уопште не дискутује питање на који ће начин у систему приватног власништва бити остварена радничка контрола над производњом, какав би домашај она имала и да ли би неко средње решење, уколико је уопште могуће, претстављало иоле ефикасан механизам. Луис је у праву када сматра да је централизована државна имовина опасна и економски неефи-

касна; али он зато не види да децентрализација и радничко управљање нису могући без друштвеног власништва над средствима за производњу.

Посебан одељак посвећен је методима државног планирања. Прва фаза састоји се из процене величине националног дохотка и његове расподеле на личну потрошњу, инвестиције и државну потрошњу. Ова процена се врши под претпоставком да је привреда препуштена сама себи, — тј. без икакве интервенције. Процена ће показати недостатке које треба уклањати, — било да се они састоје у недовољном нивоу опште тражње или у тешкоћама код појединих индустрија и појединих рсба. Стога у другој фази треба радити посебне студије инвестиционе делатности и појединих индустрија, — студије које Луис назива супсидијарним буџетима. Трећа фаза обухвата израду „буџета” радне снаге и плана биланса плаћања. У четвртој се на основу претходних студија фиксирају циљеви државне економске политике, који ће по правилу обухватити инвестициону делатност и форсирање или сужавање производње у појединим индустријама. Последња фаза обухвата објављивање плана заједно са предложеним мерама које треба да обезбеде остварење његових циљева. Ово последње је за нас од практичног интереса: није довољно само рећи да се у следећој години има изграђивати одређени објект или форсирати одређена производња, већ такође треба образложити због чега је између многих алтернатива изабрана она која је постављена као план и какве мере економске политике морају бити предузете да би плански циљ био постигнут, — заједно са предвиђањем како ће те мере погодити привреду као целину, поједица подручја и поједине друштвене групе.

Луис је у коатком анексу размотрио проблем планирања у неразвијеним земљама, правилно запажајући да се убрзана акумулација капитала која је тамо потребна, не може спровести без одлучне државне интервенције, извођене од стране политички популарне, некорумпиране и способне администрације. Отпор класика према свакој интервенцији био је по Луису условљен околношћу да је државни апарат био тотално неспособан и да је стога било боље препустити привреду самој себи него водити је погрешно; обрнуто, савремено државно планирање у овим земљама је резултат чињенице да постоји јак и способан апарат чије је функционисање свакако друштвено корисније за убрзање привредног напретка него осуство сваке интервенције.

Али ова духовита примедба не може да уклони утисак да је Луисова књига популаризација, како без довољно детаља и прецизности, тако и без потребне визије и перспективе. Проблем могућности и опсега планирања у условима приватног власништва такође није озбиљно постављен: питање критеријума код државних инвестиција није уопште дискутовано: евентуална еволуција система није чи додионута, а потпуно је испуштен проблем и теоретски и практично вољо компликованих односа између фискалне политике и формулисања „националног економског буџета”. Сама концепција о свемоћи монетарне и фискалне политике у иначе капиталистичкој привреди, која доминира књигом, није Луисова; а такође није нимало нова ни идеја о „мешовитој” привреди, са паралелним функционисањем државног и приватног сектора у условима капиталистичког тржишта. У овом погледу Луисова књига је бледа и јако скраћена копија Алвина Ханзена; и читајући је, постаје све снажнији утисак да се оригинали никада не могу заменити копијом.

Драгослав Авримић